

کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس

فتح الله کلاتری^۱، مهدی احمدیان^۲، کیومرث یزدانپناه^۳، عباسعلی فضائلی نیا^۴

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۸/۲۶

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۴/۰۴

چکیده

کنشگران داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی رابطه تنگاتنگی با تصمیم‌گیری سیاسی - امنیتی و چانه‌زنی به‌عنوان یک سازوکار مؤثر در روابط شورای همکاری خلیج فارس دارد. هرگونه تحول منطقه‌ای می‌تواند بر چگونگی توازن قدرت بین کشورهای خلیج فارس تأثیر بگذارد. به همین دلیل هدف اصلی این تحقیق تبیین درجه اهمیت و میزان تأثیر کنشگران داخلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس است. این تحقیق کاربردی بوده و به روش تاریخی - همبستگی انجام شده است. گردآوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای و میدانی بوده و حجم آماری ۴۲ نفر است. طبق یافته‌های تحقیق و بر اساس واقع‌گرایی تدافعی والت همکاری و مشارکت عراق در سه کشور امارات متحده عربی، بحرین و عربستان سعودی متأثر از برداشت‌ها و احساسات مشابهی است که این کشورها نسبت به تهدیدات ایران در منطقه دارند؛ بنابراین این کشورها برای مقابله با تهدیدات ایران علیه منافع و امنیت خود سیاست موازنه تهدید را اتخاذ کرده‌اند، اما دو کشور قطر و عمان، سیاست موازنه منافع را دنبال می‌کنند تا توازن منطقه‌ای حفظ شود. بر اساس نتایج تحقیق ترتیب اولویت کنشگران تأثیرگذار بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری، به ترتیب شامل: «کنشگران منطقه‌ای»، «عراق»، «کنشگران بین‌المللی» و «ج.ا.ایران» می‌باشند.

واژگان کلیدی: کنشگر، منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای، روابط بین‌الملل، مشارکت.

^۱ - دانشیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی و نویسنده مسئول، ffkalandari@chmail.ir

^۲ - استادیار آینده پژوهی دفاعی دانشگاه عالی دفاع ملی.

^۳ - دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران.

^۴ - دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی.

مقدمه

سیاستمداران عراقی سیاست درهای باز را به‌عنوان رویکردی برای سیاست خارجی خود قرار داده‌اند. از دید سیاست‌گذاران کنونی عراق، یکی از اهداف این کشور در اتخاذ سیاست «درهای باز» ایجاد توازن میان شرکای منطقه‌ای و بین‌المللی به‌منظور قرار نگرفتن در محوربندی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی «له» یا «علیه» محور دیگر است؛ زیرا در وضعیت نابسامان عراق آنچه مهم است، ابتدا بازسازی عراق به‌منظور احیای جایگاه گذشته این کشور در منطقه و جهان است. از دید دولت عراق، قرارگرفتن در هرکدام از محوربندی‌ها و قطب‌بندی‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، از یک‌طرف باعث محرومیت بخشی از منافع ملی عراق شده و از سوی دیگر باعث بروز مشکلات و بحران‌های جدید می‌شود. درواقع دولت عراق به دنبال آن است که با روابط دوستانه با همه کشورها، عراق را به میدانی برای تأمین منافع آنها تبدیل کند تا از این رهگذر بتواند برای خود نیز منافع کسب کند. دولت عراق به دنبال آن است که سیاست خارجی متعادلی را در پیش گیرد که مبنای آن فاصله گرفتن از تعارضات منطقه‌ای و ایجاد توازن میان شرکای منطقه‌ای است تا از این رهگذر عراق را به نقطه تلاقی سیاسی و نه میدان تصفیه حساب‌های سیاسی تبدیل کند. بنابراین تلاش عراق بر آن است که از ورود به محوربندی‌های منطقه‌ای مانند ایران/عربستان، عربستان/ترکیه و... خودداری کند. این کشور برقراری روابط پایدار، مثبت و سازنده با همه کشورها را زمینه‌ای برای تحقق هدف بازسازی عراق می‌داند. ازاین‌رو عراق با نگاه به منافع ملی خود، اختلاف بین ایران و عربستان را مانعی بر سر راه رابطه همه‌جانبه خود با عربستان نمی‌بیند (پوراسمعیلی، ۱۴۰۰: ۱۴). **اهمیت اجرای تحقیق** این است که باعث شناسایی زمینه‌ها، دلایل و عوامل واگرایی و همگرایی شورای همکاری خلیج فارس با ایران و عراق می‌شود. **ضرورت اجرای تحقیق** این است که غفلت از مشارکت و همکاری عراق با شورای همکاری خلیج فارس ممکن است پیامدهای منفی علیه امنیت ملی ایران داشته باشد و باعث ایجاد اختلاف در جبهه مقاومت شود. با توجه به موارد پیش گفته آنچه که به عنوان **مسئله اصلی** تحقیق ذهن محققین را به خود معطوف نموده این است که کنشگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، کدام همسو، با تأثیر مثبت و کدام غیر همسو، با تأثیر منفی بر امنیت ملی ج.ا.ایران هستند و از سوی دیگر کدام قابل کنترل و غیرقابل کنترل هستند؟ **سوال اصلی تحقیق** عبارتست از کنشگران داخلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در

شورای همکاری خلیج فارس کدامند؟ سوالات فرعی عبارتند از: الف- کنشگران داخلی مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس کدامند؟ ب- کنشگران منطقه‌ای مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس کدامند؟ پ- کنشگران بین‌المللی مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس کدامند؟ اهداف تحقیق متناظر با سوالات است. این تحقیق اکتشافی بوده و به دنبال تعیین روابط بین متغیرها نیست، به همین دلیل فرضیه ندارد.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی

پیشینه‌شناسی

۱- سلامی، (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای با عنوان: شکل‌گیری جامعه امن در خاورمیانه: مطالعه موردی شورای همکاری خلیج فارس، در مورد امنیت کشورهای حوزه جنوبی خلیج فارس علاوه بر تکیه بر امکانات، توانایی‌های نظامی، ساختارهای نیروهای مسلح، خرید تسلیحات درجه یک و پیشرفته تشکیل نیروی سپر جزیره در سال ۱۹۸۴ خویش و به اصطلاح کامل‌تر امنیت درون‌سازمانی در بعدی دیگر اعتقاد به استفاده از پیمان‌های نظامی با کشورهای بزرگ جهان از جمله آمریکا، فرانسه و انگلستان و همراهی با ناتو همت گماشتند و حضور نزدیک یا دور قدرت‌های بزرگ را در منطقه خلیج فارس ضرورتی اجتناب‌ناپذیر می‌دانند.

۲- اختیاری امیری، (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان: محدودیت‌های گفتمان اعتدال‌گرایی در ایجاد صلح منطقه‌ای (با تأکید بر روابط ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس)، به این نتیجه رسیده که ساختار امنیتی خاورمیانه در تعامل و کشاکش با هویت کشورهای منطقه هم‌دیگر را بازتولید کرده و معادلات درون سیستمی را بیش از پیش پیچیده ساخته است. این موضوع منجر به افزایش چگالی نظم آنارشیک شده است؛ که ماحصل آن افزایش رقابت‌ها و خصومت‌ها در قالب منطق لاک‌ و هابزی و نهایتاً تشدید خشونت‌های منطقه‌ای و ظهور معمای امنیتی، این دولت‌ها را به سمت خودیاری، توازن قوا و رقابت تسلیحاتی فزاینده‌ای سوق داده است.

۳- خسروی و زارعی، (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای با عنوان: جایگاه داعش در امنیتی شدن سیاست خارجی ج.ا.ایران و اعضای شورای همکاری خلیج فارس در خاورمیانه، به این نتیجه رسیدند که داعش از جهات متعددی باعث فعال شدن رویکرد امنیتی میان ج.ا.ایران و اعضای شورای همکاری خلیج فارس شده است. از جهت سلبی، ابزاری برای قدرت‌های سنی عضو شورای همکاری

خلیج فارس به شمار می‌رود که با استفاده از قدرت گرفتن آن در عراق و سوریه، نفوذ ایران را محدود سازند و از جهتی ایجابی، تلاش داعش برای برقراری دولت اسلامی در عراق و شام، باعث تقویت حضور ایران، عربستان، قطر و حتی امارات متحده عربی شده است. وجوه اشتراک این مقاله با پیشینه‌های یاد شده پرداختن به امنیت منطقه خلیج فارس و ظهور داعش در منطقه است. افتراق پیشینه‌های یاد شده با این مقاله پرداختن به ۶ کشور حوزه خلیج فارس به-دون توجه به نقش ایران و عراق است. مهمترین نوآوری این مقاله تعیین میزان اهمیت کنشگران داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی برای تحلیل مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، در قالب سیاست موازنه تهدید و موازنه منافع است.

چارچوب نظری تحقیق بر مبنای نظریه موازنه قدرت

نظریه موازنه قدرت مهم‌ترین و باسابقه‌ترین نظریه‌های موازنه سازی است. موازنه قدرت یکی از مفاهیم بنیادی و اندیشه واقع‌گرایانه است و از برداشت خاص آن‌ها از مفهوم قدرت برمی‌خیزد، متفکران روابط بین‌الملل، نظریه «موازنه قدرت» را شناخته‌شده‌ترین و مؤثرترین نظریه موجود برای توضیح ماهیت روابط بین‌الملل می‌دانند (سیف‌زاده، ۱۳۸۵: ۵۶). «ریچارد لیتل» از صاحب‌نظران نظریه موازنه قوا، این نظریه را چنین تعریف می‌کند: «تعداد کثیری از دولت‌ها را که میزان قدرتشان با یکدیگر فرق دارد در نظر می‌گیریم، هرکدام از آن‌ها می‌کوشند قدرت خود را به میزانی مناسب و مقدور بالا ببرند. در نتیجه تلاش و کوششی که آن‌ها در جهت ایجاد نظام کامل موازنه به کار می‌بندند نظام موازنه قدرت شکل می‌گیرد» (لیتل، ۱۳۸۹: ۱۲). موازنه قدرت، قانون کنترل و تعدیل رفتار دولت‌ها است، بدین معنا در صورت رویارویی با قدرتی متجاوز و برهم زننده تعادل، به تأسیس یک ائتلاف متوازن کننده اقدام کرده و از ظهور قدرتی مسلط و برتر جلوگیری می‌کنند. کشورهای حوزه خلیج فارس در چنین شرایطی قرار دارند. هرگونه جابه‌جایی در ساخت قدرت کشورهای این منطقه، پیامدهای راهبردی برای کشورهای مختلف در بر خواهد داشت. به تعبیر دیگر، هرگونه تحول منطقه‌ای می‌تواند بر چگونگی توازن قدرت بین کشورهای خلیج فارس تأثیر بگذارد و حتی زمینه را برای شکل‌گیری منازعه و جنگ فراهم آورد (نجفی سیار، ۱۳۹۹: ۳۱).

نظریه موازنه تهدید

رفتارهای موازنه سازی کشورها در نظام بین‌الملل لزوماً به دلیل افزایش منابع مادی قدرت که در چارچوب نظریه موازنه قدرت کلاسیک قرار می‌گیرد نیست، بلکه در برخی مواقع، به دلیل ترس از نیات تهاجمی کشورهای رقیب صورت می‌گیرد. در این صورت، نظریه موازنه تهدید، از توان

تبیین‌کنندگی مناسبی برخوردار است. والت با نقد اصل موازنه قوا و با مطرح موازنه تهدید در عمل توانسته است بحث‌های واقع‌گرایی را در حوزه امنیتی غنی‌تر کند (لیتل، ۱۳۸۹: ۳۳). محور بحث‌های والت در بررسی علت اتحادها و ائتلاف‌های نظامی باهدف ایجاد موازنه، واکنش به احساس تهدید است. نظریه موازنه همه‌جانبه مانند موازنه قوا، قرار گرفتن موضوع بقا در رأس همه اهداف دولت‌ها را می‌پذیرد؛ اما این موضوع را به رهبران دولت‌ها در کشورهای درحال‌توسعه نیز تسری داده و معتقد است برای رهبران دولت‌ها در این کشورها، نیز مسئله اساسی، بقاست و از این‌رو، ماهیت اتحادها در کشورهای درحال‌توسعه وضعیت متفاوت‌تری در مقایسه با دیگر کشورها دارد. والت توصیه می‌کند واقع‌گرایی باید ارزیابی وسیع‌تری از تهدیدها داشته باشد و تهدیدهای داخلی را نیز شامل شود و سطح تحلیل افراد؛ یعنی رهبران دولت‌ها را نیز موردتوجه قرار دهد. (نجفی سیار، ۱۳۹۹: ۳۸). نظریه موازنه همه‌جانبه بر این دیدگاه تأکید می‌کند که علقه‌هایی در درون دولت‌های درحال‌توسعه وجود دارد که حتی از ملیت و سرزمین برای رهبران این دولت‌ها مهم‌تر است. این علقه‌ها شامل: قبیله، قومیت، مذهب و خاندان شخص حاکم است. این رهبران اغلب علاقه دارند با نظام‌های سیاسی دیگر که نگرانی‌های مشابهی دارند، متحد شوند، در این نظام‌ها تصمیم‌گیری بیشتر انفرادی است یا نخبگان اندکی در فرایند تصمیم‌گیری نقش دارند. این کشورها حتی ممکن است برای سرکوب اعتراض‌های داخلی به سمت بهبود روابط با دولت‌هایی بروند که از مخالفان در درون کشورشان حمایت می‌کنند و افکار عمومی عمدتاً نقش پررنگی در تصمیم‌سازی‌ها؛ به‌ویژه در حوزه روابط خارجی ندارند. نظریه موازنه همه‌جانبه تصریح می‌کند؛ چنین دولت‌هایی برای حفظ قدرت خود، به دنبال جذب متحدان خارجی در سطح منطقه‌ای و یا بین‌المللی هستند (Beswick, 2020:233).

نظریه موازنه منافع

«نراندل شوئلر» ضمن نقد نظریه موازنه قدرت در رئالیسم ساختاری، معتقد است دولت‌ها تنها هنگامی به ایجاد موازنه می‌پردازند که به نفع آن‌ها باشد. او در مقابل موازنه قدرت «کنت والتز» و موازنه تهدید «والت» نظریه «توازن منافع» را در تحلیل سیاست خارجی ارائه می‌کند. شوئلر می‌گوید در مطالعه سیاست بین‌الملل رابطه بین ثبات داخلی و ثبات خارجی نادیده گرفته شده است. بررسی وی به محدودیت‌های داخلی دولت‌ها برای موازنه قدرت اختصاص دارد و در این راستا ازجمله به استراتژی‌های جایگزین شرایط مختلف دولت‌ها ازجمله همراهی، دلجویی یا

واگذاری مسئولیت توازن به دیگران اشاره دارد. شوئلر معتقد است اینکه گفته می‌شود دولت‌ها در برابر تهدید به افزایش قدرت تمایل دارند یک پارادوکس است. همچنین او بیان می‌کند که موازنه تهدید استفان والت اهمیت عوامل داخلی را در اتخاذ تصمیمات برای اتحاد و موازنه تضعیف می‌کند و استدلال می‌کند که تمام طرف‌های یک منازعه که گفته می‌شود برای مقابله با رفتارهای تحریک‌کننده باهدف یکسان برای دستیابی به امنیت وسیع‌تر همراهی می‌کنند یک فرض اشتباه است. او هدف موازنه را «خود نگهداری»^۱ و حمایت از ارزش‌هایی که تاکنون داشته است می‌داند درحالی‌که هدف همراهی معمولاً «خود احساسی»^۲ برای کسب ارزش‌های به‌دست‌آمده است. او در مقابل نظریه والت معتقد است در همراهی کشورها باید به دو فاکتور «فرصت‌طلبی» و «انگیزه ترس» از سوی دولت‌هایی که تهدید می‌شوند و دولت‌هایی که به تهدید پاسخ می‌دهند توجه کرد (اسدی، ۱۳۹۹: ۲۴۷).

اصول و استراتژی‌های روابط بین‌الملل و مرتبط با دو کشور هم‌جوار

درباره روابط بین‌الملل چند دسته نظریه ارائه شده که مهم‌ترین آن‌ها موردبررسی قرار می‌گیرد:

- ۱- **نظریه همکاری و همگرایی:** شامل تبیین روابط و رفتار دولت‌ها بر اساس فرضیه همکاری، در این مقوله، تئوری همگرایی، وابستگی متقابل، ارتباطات، کارکردگرایی و تحقیقات صلح قرار دارد.
 - ۲- **نظریه منازعه:** شامل تئوری‌های تحلیل منازعات، بازدارندگی، توازن قوا و بازی‌ها است.
 - ۳- **نظریه‌های نظام بین‌الملل:** شامل تئوری سیستم‌ها و وابستگی است (جمالی، ۱۳۸۸: ۲۱۵).
- مدل مفهومی تحقیق:** بر اساس اهداف و سوالات تحقیق، کنشگران موثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس طبق شکل زیر به سه دسته تقسیم می‌شوند: الف- کنشگران داخلی در کشور عراق، ب- کنشگران منطقه‌ای، پ- کنشگران بین‌المللی.

1-Self- preservation

2-Self- extension

شكل ١: مدل مفهومی تحقیق

روش تحقیق

این تحقیق کاربردی است و نتایج آن می‌تواند مورد استفاده نیروهای مسلح و دولت قرار می‌گیرد. محقق علاوه بر تصویرسازی از وضعیت کنشگران موثر، اولویت‌بندی و تعیین میزان اهمیت آنها برای مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس را مشخص نموده است. با توجه به قدمت عنوان پژوهش و تداوم آن در حال و آینده، روش تحقیق تاریخی-همبستگی است. در این روش کنشگران نسبت به همدیگر مورد مقایسه قرار گرفته و نوع همبستگی آنها با عراق و شورای همکاری خلیج فارس مشخص شده است. قلمرو زمانی انجام تحقیق از سال ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۳ و قلمرو بهره‌گیری از نتایج تا افق ۱۴۰۷ خواهد بود. قلمرو مکانی این تحقیق مشتمل بر کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و عراق است. جامعه آماری شامل فرماندهان

نیروهای مسلح در سطح راهبردی و مدیران مطالعات منطقه‌ای، با بیش از ۷ سال سابقه عضویت در حوزه مربوطه و اساتید دانشگاهی با مرتبه دانشجویی و بالاتر است. با توجه به ویژگی‌های بیان شده جامعه آماری کمتر از ۱۰۰ نفر است، به‌علت محدود بودن جامعه آماری حجم نمونه ۴۲ نفر همان جامعه آماری بوده و روش نمونه‌گیری به‌صورت تمام شمار است. در این تحقیق از روش‌های گردآوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. جهت تجزیه و تحلیل از روش تحلیل آمیخته (کمی و کیفی) استفاده شده است. پرسش‌نامه ۵۲ سوالی (۱۴ سوال کنشگران داخلی، ۲۶ سوال منطقه‌ای و ۱۲ سوال فرماندهی) با استفاده از تکنیک‌های آماری توصیفی و استنباطی و آلفای کرونباخ ۰.۸ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و روایی و پایایی آن تأیید شده است. با استفاده از روش‌های کمی آماری توصیفی و استنباطی نظیر جداول و نمودارهای توزیع فراوانی تحلیل صورت گرفته است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

یکی از عوامل مؤثر در مدیریت مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، تعدد کنشگران مؤثر در سطح منطقه‌ای و فرماندهی و تغییر منافع و به تبع آن اقدامات این کنشگران است؛ به‌گونه‌ای که به‌عنوان مثال عربستان با خرید سرسام‌آور سلاح (مسابقه تسلیحاتی) و دعوت از مقامات آمریکایی و همچنین دعوت از کشورهای هم‌پیمان ایران مثل عراق، به دنبال قدرت افکنی و قدرت‌سازی علیه جمهوری اسلامی ایران می‌باشد؛ بنابراین برای شناخت و مدیریت مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، شناخت کاملی از بازیگران تأثیرگذار، میزان تأثیر هر یک از آنان امری کاملاً بدیهی به نظر می‌رسد. از خبرگان خواسته شد جهت تعیین درجه اهمیت بازیگر، یکی از اعداد بین ۰ تا ۳ را انتخاب نمایند و جهت تعیین میزان قابل کنترل بودن/ غیرقابل کنترل بودن بازیگر، یکی از اعداد ۱، ۲ و ۳ را انتخاب نمایند.

تجزیه و تحلیل سوال فرعی اول: وضعیت کنشگران داخلی جمهوری اسلامی ایران و عراق در ارتباط با مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس

جدول ۱: کنشگران داخلی ج.ا.ایران و عراق در ارتباط با مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس

نوع کنشگری	عنوان کنشگر	میانگین درجه اهمیت	وزن بازیگر	درصد درجه اهمیت	نوع کنش بازیگر			
					همسو با منافع ج.ا.ایران		غیر همسو با منافع ج.ا.ایران	
					قابل کنترل	غیر قابل کنترل	قابل کنترل	غیر قابل کنترل
کنشگران داخلی	نظامی	۳	۰.۰۲۵	۲.۵۴				
		مقام معظم رهبری (مدظله العالی)						
		دولت	۲.۹	۰.۰۲۵	۲.۴۵			
		مجلس شورای اسلامی	۲.۷	۰.۰۲۳	۲.۲۸			
		قوه قضائیه	۱.۶	۰.۰۱۴	۱.۳۵			
	دی	جمع	۱۰.۲	۰.۰۸۶	۸.۶۲			
		دولت عراق	۳	۰.۰۲۵	۲.۵۴			
		مجلس عراق	۲.۹	۰.۰۲۵	۲.۴۵			
		قوه قضائیه	۲.۳	۰.۰۱۹	۱.۹۴			
		نیروهای مسلح عراق	۲.۷	۰.۰۲۳	۲.۲۸			
		شیعیان کشور عراق	۲.۹	۰.۰۲۴	۲.۳۷			
		اهل تسنن کشور عراق	۲.۹	۰.۰۲۵	۲.۴۵			
		کردهای کشور عراق	۲.۷	۰.۰۲۳	۲.۲۸			
		مرجعیت، حوزه و علمای عراق	۲.۹	۰.۰۲۵	۲.۴۵			
		گروه‌های افراط گرا و تروریستی (القاعده، داعش و گروه‌های مشابه)	۲.۸	۰.۰۲۴	۲.۳۷	۲		
		حشد الشعبی	۲.۷	۰.۰۲۳	۲.۲۸		۳	
		جمع	۲۷.۷	۰.۲۳۴	۲۳.۴۲			

تفسیر**جدول بالا بیانگر این مطلب است که خبرگان اعتقاد داشتند:**

- ۱- از میان دو کنشگر داخلی مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس که ج.ا.ایران و عراق می‌باشند، عراق با وزن ۰.۷۳۱ تأثیرگذارتر از ج.ا.ایران (با وزن ۰.۲۶۹) است.
- ۲- در میان کنشگران داخلی (ج.ا.ایران) مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر مثبت (همسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران و دارای قابلیت کنترل بالا، به ترتیب: «مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)» و «دولت ج.ا.ایران» می‌باشند.
- ۳- در میان کنشگران داخلی (عراق) مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر مثبت (همسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران و دارای قابلیت کنترل بالا، به ترتیب: «دولت عراق» و «مجلس عراق» می‌باشند.
- ۴- در میان کنشگران داخلی (عراق) مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر مثبت (همسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران و دارای قابلیت کنترل متوسط: «اهل تسنن کشور عراق» و «مرجعیت، حوزه و علمای عراق» می‌باشند.
- ۵- در میان کنشگران داخلی (ج.ا.ایران) مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، «قوه قضائیه» با کمترین تأثیر، مثبت (همسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران که دارای قابلیت کنترل متوسط می‌باشد.
- ۶- در میان کنشگران داخلی (عراق) مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، «قوه قضائیه» با کمترین تأثیر، مثبت (همسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران که دارای قابلیت کنترل متوسط می‌باشد.
- ۷- در میان کنشگران داخلی (عراق) مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، «کردهای کشور عراق» با تأثیر تقریباً بالا، مثبت (همسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران و دارای قابلیت کنترل پایین می‌باشد.
- ۸- در میان کنشگران داخلی (عراق) مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، «گروه‌های افراط‌گرا و تروریستی (القاعده، داعش و گروه‌های مشابه)» تنها کنشگر منفی (غیرهمسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران است که دارای قابلیت کنترل متوسط می‌باشد.

نمودار ۱: مقایسه درجه اهمیت کنشگران داخلی جمهوری اسلامی ایران

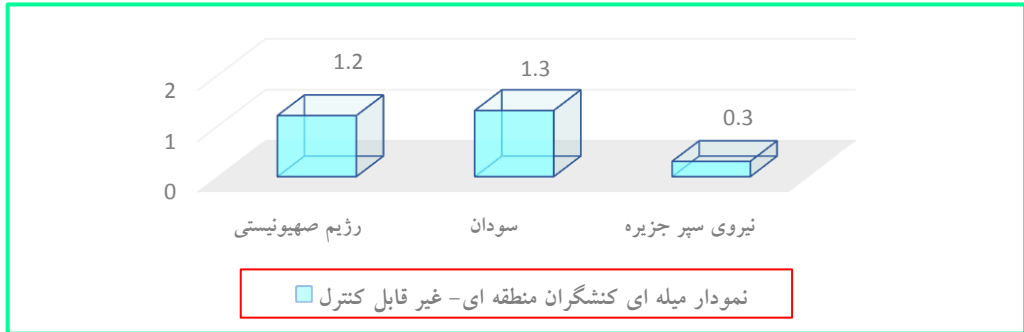

نمودار ۲: مقایسه درجه اهمیت کنشگران داخلی عراق

تجزیه و تحلیل سوال فرعی دوم: وضعیت کنشگران منطقه ای مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس: در نمودار ذیل میزان اهمیت کنشگران منطقه ای مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، از نگاه خبرگان آورده شده است.

نمودار ۳: مقایسه درجه اهمیت کنشگران منطقه‌ای قابل کنترل مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس

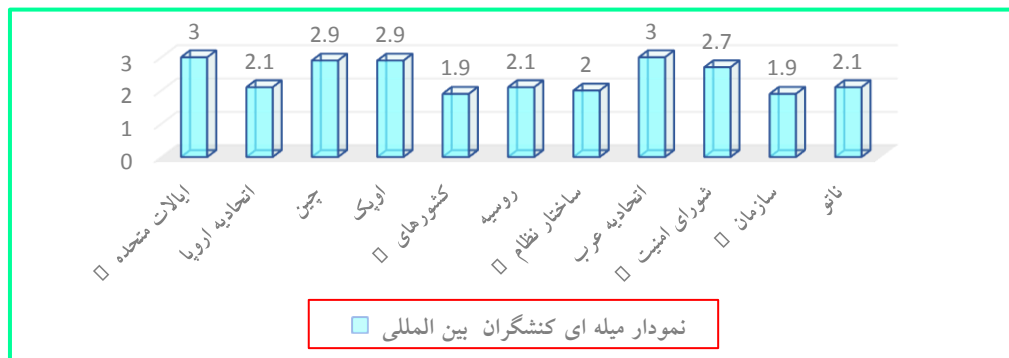
نمودار ۴: مقایسه درجه اهمیت کنشگران منطقه‌ای غیرقابل کنترل مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس

تفسیر

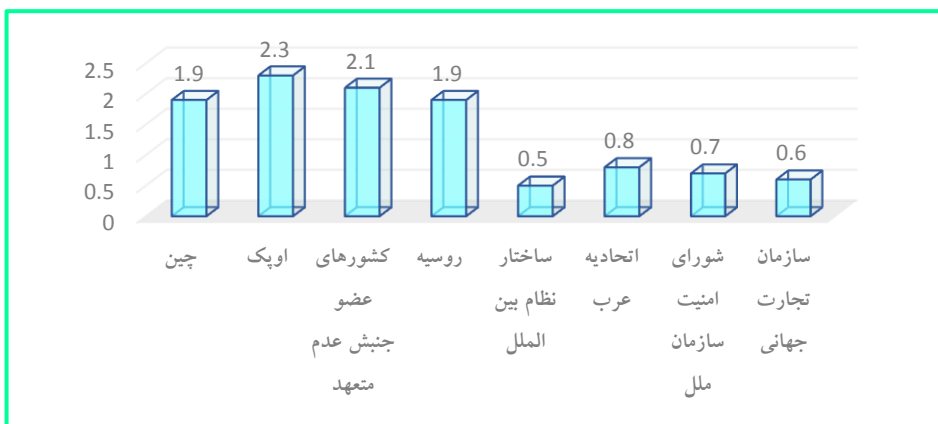
جدول و نمودارهای بالا بیانگر این مطلب هستند که خبرگان اعتقاد داشتند:

- ۱- در میان کنشگران منطقه‌ای، مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر منفی (غیرهمسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران باقابلیت کنترل بالا به ترتیب: «شورای همکاری خلیج فارس»، «عربستان» و «امارات عربی متحده» می‌باشند.
- ۲- در میان کنشگران منطقه‌ای، مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر منفی (غیرهمسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران ولی غیرقابل کنترل به ترتیب: «سودان» و «رژیم صهیونیستی» می‌باشند.
- ۳- در میان کنشگران منطقه‌ای، کم‌اهمیت‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر منفی (غیرهمسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران به ترتیب: «نیروی سپر جزیره» (غیرقابل کنترل) و «القاعده» (باقابلیت کنترل پایین) می‌باشند.
- ۴- نکته موردتوجه این است که خبرگان اعتقاد داشتند که هیچ‌یک از کنشگران منطقه‌ای، با منافع جمهوری اسلامی ایران، همسو نمی‌باشند.

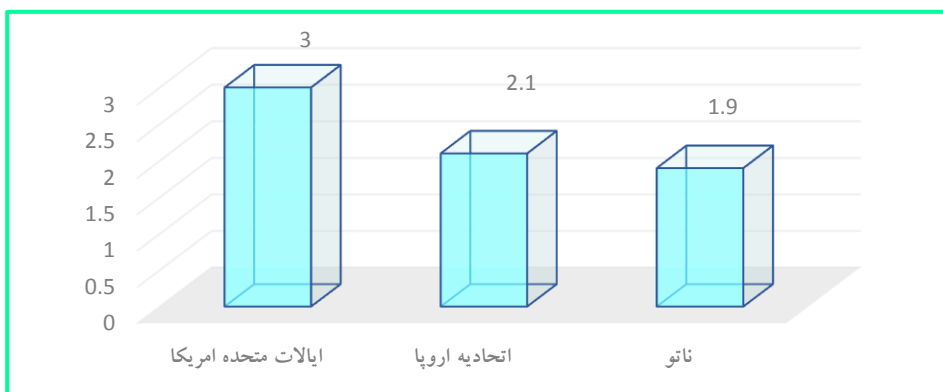
تجزیه و تحلیل سوال فرعی سوم: وضعیت کنشگران بین‌المللی مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس. در نمودار ذیل میزان اهمیت کنشگران بین‌المللی مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، از نگاه خبرگان آورده شده است.

نمودار ۵: مقایسه درجه اهمیت کنشگران بین‌المللی مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس

نمودار ۶: مقایسه درجه اهمیت کنشگران بین‌المللی قابل کنترل مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس

نمودار ۷: مقایسه درجه اهمیت کنشگران بین‌المللی غیرقابل کنترل مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس

تفسیر

نمودارهای بالا بیانگر این مطلب هستند که خبرگان اعتقاد داشتند:

۱- در میان کنشگران بین‌المللی، مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر منفی (غیرهمسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران به ترتیب: «ایالات متحده امریکا»، «چین» و «اوپک» می‌باشند.

۲- در میان کنشگران بین‌المللی، مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر منفی (غیرهمسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران ولی قابل کنترل شامل: «چین» و «اوپک» می‌باشند.

۳- در میان کنشگران بین‌المللی، مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر منفی (غیرهمسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران ولی غیرقابل کنترل به ترتیب شامل: «ایالات متحده امریکا»، «اتحادیه اروپا» و «ناتو» می‌باشند.

۴- در میان کنشگران بین‌المللی، کم‌اهمیت‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر منفی (غیرهمسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران ولی قابل کنترل شامل: «سازمان تجارت جهانی» و «کشورهای عضو جنبش عدم متعهد» می‌باشند.

نکته موردتوجه این است که خبرگان اعتقاد داشتند که هیچ‌یک از کنشگران بین‌المللی، با منافع جمهوری اسلامی ایران، همسو نمی‌باشند.

در جدول شماره ۱ و ۲ و ۳ و نمودارهای شماره ۱ تا ۷ میانگین درجه اهمیت، وزن بازیگر و درصد درجه اهمیت کنشگران داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی ج.ا.ایران و عراق در ارتباط با

مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس و همچنین نوع کنشگری آنها از منظر همسویی با منافع ج.ا.ایران یا غیرهمسویی با منافع ج.ا.ایران بررسی شده است.

نتیجه گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه گیری: همکاری و مشارکت عراق در سه کشور از شورای همکاری خلیج فارس یعنی: امارات متحده عربی، بحرین و عربستان سعودی متأثر از برداشت‌ها و احساسات مشابهی است که این کشورها نسبت به تهدیدات ایران در منطقه دارند؛ بنابراین، این کشورها برای مقابله با تهدیدات ایران علیه منافع و امنیت خود سیاست موازنه تهدید را اتخاذ کرده‌اند، اما دو کشور قطر و عمان، سیاست موازنه منافع را دنبال می‌کنند تا توازن منطقه‌ای حفظ شود.

کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس کدامند؟

از هم‌پوشانی ادبیات تحقیق و همچنین مصاحبه‌های انجام‌شده، کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس، از دید خبرگان این تحقیق عبارتند از:

پاسخ سوال فرعی اول: کنشگران داخلی:

۱- ج.ا.ایران به ترتیب اهمیت شامل:

الف- مقام معظم رهبری (توضیح اینکه نیروهای مسلح ج.ا.ایران به‌عنوان یک کنشگر داخلی، ذیل مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) قرارگرفته است (به دلیل اینکه نیروهای مسلح ج.ا.ایران تحت فرماندهی معظم له که فرماندهی کل قوا را عهده‌دار هستند، قرار دارد) و سپاه قدس هم که ذیل نیروهای مسلح ج.ا.ایران قرار دارد، به‌عنوان طلایه دار دیپلماسی و نهضت مقاومت در منطقه یک کنشگر فعال داخلی می‌باشد).

ب- دولت، پ- مجلس شورای اسلامی، ت- قوه قضائیه.

۲- عراق به ترتیب اهمیت شامل:

الف- دولت عراق، ب- مجلس عراق، پ- اهل تسنن کشور عراق، ت- مرجعیت، حوزه و علمای عراق، ث- شیعیان کشور عراق، ج- گروه‌های افراط‌گرا و تروریستی (القاعده، داعش و گروه‌های مشابه)، د- نیروهای مسلح عراق، ذ- کردهای کشور عراق، ر- حشد الشعبی، ز- قوه قضائیه.

پاسخ سوال فرعی دوم: کنشگران منطقه‌ای به ترتیب اهمیت شامل:

۱- شورای همکاری خلیج فارس، ۲- عربستان سعودی، ۳- امارات عربی متحده، ۴- اتحادیه عرب، ۵- کویت، ۶- بحرین، ۷- عمان، ۸- مصر، ۹- قطر، ۱۰- انصار الله یمن، ۱۱- اردن، ۱۲-

سوریه، ۱۳- فلسطین، ۱۴- حزب‌الله لبنان، ۱۵- یمن، ۱۶- کشورهای آسیای مرکزی، ۱۷- روسیه، ۱۸- گروه‌های سلفی و وهابی و جریان‌های تکفیری، ۱۹- ترکیه، ۲۰- سودان، ۲۱- رژیم صهیونیستی، ۲۲- لبنان، ۲۳- سازمان کنفرانس اسلامی، ۲۴- القاعده، ۲۵- نیروی سپر جزیره.

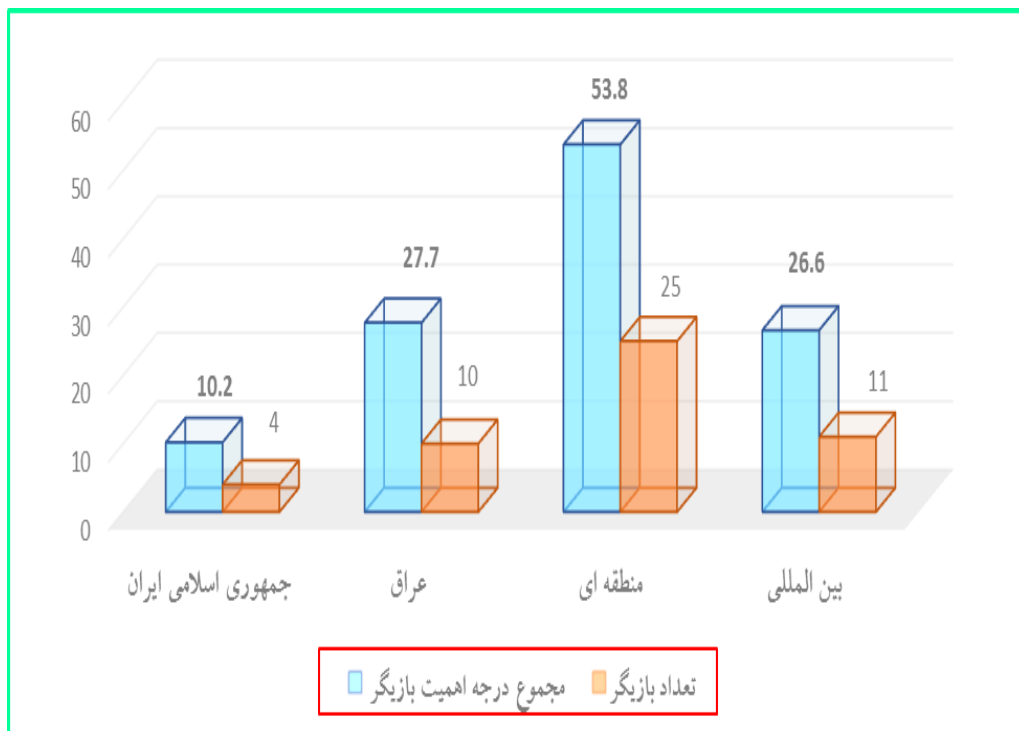
پاسخ سوال فرعی سوم: کنشگران بین‌المللی به ترتیب اهمیت شامل:

۱- ایالات متحده امریکا، ۲- اتحادیه عرب، ۳- چین، ۴- اوپک، ۵- شورای امنیت سازمان ملل، ۶- اتحادیه اروپا، ۷- روسیه، ۸- ناتو، ۹- ساختار نظام بین‌الملل، ۱۰- کشورهای عضو جنبش عدم متعهد، ۱۱- سازمان تجارت جهانی.

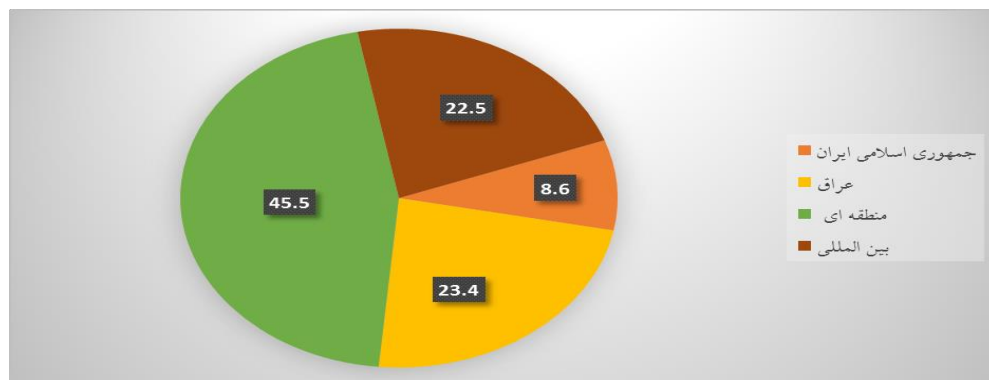
پاسخ سوال اصلی تحقیق: بر اساس پاسخ سوالات فرعی، ترتیب اولویت کنشگران تأثیرگذار بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس بر اساس تعداد و مجموع درجه اهمیت بازیگران، به ترتیب ذیل می‌باشد:

۱- کنشگران منطقه‌ای، ۲- عراق، ۳- کنشگران بین‌المللی، ۴- ج.ا.ایران.

توضیح اینکه نیروهای مسلح ج.ا.ایران به‌عنوان یک کنشگر داخلی، ذیل مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) قرار گرفته است (به دلیل اینکه نیروهای مسلح ج.ا.ایران تحت فرماندهی معظم له قرار دارد) و سپاه قدس هم که ذیل نیروهای مسلح ج.ا.ایران قرار دارد، به‌عنوان طلایه‌دار دیپلماسی و نهضت مقاومت در منطقه یک کنشگر فعال داخلی می‌باشد.

نمودار ۸: مقایسه کنشگران مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس بر اساس تعداد و مجموع درجه اهمیت بازیگر

نمودار ۹: دایره‌ای درصد درجه اهمیت کنشگران مؤثر در مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس

نمودارهای بالا بیانگر این مطلب هستند که خبرگان اعتقاد داشتند از میان کنشگران داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی:

۱- مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس به ترتیب اولویت شامل: «مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)»، دولت عراق، شورای همکاری خلیج فارس، آمریکا، اتحادیه عرب، دولت ج.ا.ایران، مجلس عراق، شیعیان کشور عراق، اهل تسنن کشور عراق، مرجعیت، حوزه و علمای عراق، عربستان، امارات عربی متحده، چین، اوپک، گروه‌های افراط‌گرا و تروریستی (القاعده، داعش و گروه‌های مشابه)، اتحادیه عرب، کویت، بحرین، عمان و مصر» می‌باشند.

۲- مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر مثبت (همسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران و قابل کنترل، شامل: «مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)»، دولت عراق، دولت ج.ا.ایران، مجلس عراق، اهل تسنن کشور عراق، مرجعیت، حوزه و علمای عراق و شیعیان کشور عراق» می‌باشند.

۳- مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر منفی (غیرهمسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران ولی قابل کنترل، شامل: «شورای همکاری خلیج فارس، اتحادیه عرب، عربستان، امارات عربی متحده، چین و اوپک» می‌باشند.

۴- مهم‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس با تأثیر منفی (غیرهمسو) با منافع جمهوری اسلامی ایران و غیرقابل کنترل، شامل: «ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا و ناتو» می‌باشند.

۵- از نظر خبرگان، کم‌اهمیت‌ترین کنشگران مؤثر بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس به ترتیب شامل: نیروی سپر جزیره، القاعده، سازمان کنفرانس اسلامی، لبنان، رژیم صهیونیستی، سودان و ترکیه می‌باشند.

۶- ترتیب اولویت کنشگران تأثیرگذار بر مشارکت و همکاری عراق در شورای همکاری خلیج فارس بر اساس تعداد و مجموع درجه اهمیت بازیگران، به ترتیب شامل: «کنشگران منطقه‌ای»، «عراق»، «کنشگران بین‌المللی» و «ج.ا.ایران» می‌باشند.

ب- پیشنهادها: با توجه به نتایج تحقیق و همچنین بر اساس نقش و میزان اهمیت و تأثیرکنشگران فرامنطقه‌ای در روابط بین ایران و عراق با شورای همکاری خلیج فارس و بر اساس نظریه‌های روابط بین‌الملل پیشنهاد می‌گردد:

۱- سیاست دفاعی و خارجی ج.ا.ایران نسبت به شورای همکاری خلیج فارس بر اساس نظریه موازنه تهدید «والت» و نظریه موازنه منافع «راندل شوئلر» به عنوان نظریات غالب روابط بین‌الملل تنظیم گردد.

۲- توسعه روابط سیاسی و همکاری‌های منطقه‌ای به منظور جلوگیری از ایران‌هراسی از طریق تشکیل ائتلاف‌های سیاسی، توسط شورای عالی امنیت ملی و وزارت امور خارجه بر اساس اصول حکمت، عزت و مصلحت.

فهرست منابع:

الف- منابع فارسی

- اسدی، بیژن، (۱۳۹۹)، خلیج فارس و مسائل آن، تهران، انتشارات سمت، چاپ سوم.
- پوراسمعیلی، نجمیه، (۱۴۰۰)، آینده نظام منطقه‌ای خاورمیانه و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک.
- جمالی، حسین، (۱۳۸۸)، تاریخ و اصول روابط بین‌المللی، چاپ پنجم، قم، انتشارات پژوهشکده تحقیقات اسلامی.

- حیدری عبدی، محمد، (۱۳۸۷)، اتحادیه منطقه‌ای خلیج فارس، موانع و مشکلات شکل‌گیری، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۶۵.
- سیف‌زاده، سید حسین، (۱۳۸۵)، نظریه‌های مختلف در روابط بین‌الملل، تهران، انتشارات سفیر،
- سلامی، محمد، (۱۳۹۰)، اهمیت راهبردی تنگه هرمز در نظام بین‌الملل و نقش آن برای جمهوری اسلامی ایران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، ماهنامه اطلاعات راهبردی، سال نهم، شماره ۱۰۱.
- واعظی، محمود، (۱۳۹۹)، شورای همکاری خلیج فارس: سیاست خارجی و روندهای داخلی، تهران، پژوهشکده تحقیقات راهبردی مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- لیتل، ریچارد، (۱۳۸۹)، تحول در نظریه‌های موازنه قوا، ترجمه غلامعلی چگنی‌زاده، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- نجفی سیار، رحمان، (۱۳۹۹)، روابط جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی از ابتدای هزاره سوم (از رقابت تا واگرایی)، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.

ب- منابع انگلیسی:

- Beswick, Danielle, (2020), the return to omnibalancing, Development and Change, University of Birmingham.
- Pfaltzgraff, Robert L, (2019), Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey, COPYRIGHTS

© 2025 by the authors. Published by The National Defense University. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

